

ГЕНЕЗИС ТЕОРІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

GENESIS OF THE REGIONAL INCLUSIVE DEVELOPMENT THEORY

У статті здійснено дослідження еволюції моделей та концепцій регіонального зростання, які сформували теоретичний фундамент інклюзивного бачення регіонального розвитку. Сформовано схематично-наглядний опис генезису теорії інклюзивного розвитку регіону. На основі логічно-концептуального аналізу основних ідей, що обґрунтовувалися прихильниками різних теорій розміщення та регіонального зростання, виокремлено сім періодів розвитку наукових течій, які здійснили внесок у становлення інклюзивного підходу до соціально-економічного піднесення. Доведено, що теорія інклюзивного зростання пройшла короткий, однак стрімкий шлях еволюції, формуючись під впливом загальних тенденцій розвитку суспільства з певними обставинами і вихідними умовами. Розкрито сутність інклюзії та наведено підходи науковців і міжнародних організацій до трактування інклюзивного розвитку, визначення основних його складників.

Ключові слова: теорії регіонального розвитку, генезис теорії інклюзивного розвитку регіону, регіон, інклюзивний розвиток, інклюзія, зниження бідності.

В статті осуществлено исследование эволюции моделей и концепций регионального роста, которые сформировали теоретический фундамент инклюзивного видения регионального развития. Сформировано схематическое описание генезиса теории инклюзивного развития региона. На основе логико-концептуального анализа основных идей, которые обосновывались сторонниками различных теорий размещения и регионального роста, выделены семь периодов развития научных течений, совершивших вклад в становление инклюзивного подхода к социально-экономическому подъему. Доказано, что теория инклюзивного роста прошла короткий, но стремительный путь эволюции, формируясь под влиянием общих тенденций развития общества с определенными обстоятельствами и исходными условиями. Раскрыта сущность инклюзии и приведены подходы ученых и международных организаций относительно трактовки инклюзивного развития, определены основные его составляющие.

Ключевые слова: теории регионального развития, генезис теории инклюзивного развития региона, регион, инклюзивное развитие, инклюзия, снижение бедности.

УДК 332.122

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.47-39>

Цимбалюк І.О.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки

Tsymbaliuk Iryna

Lesya Ukrainka Eastern European
National University

The article investigates the evolution of regional growth models and concepts that have formed the theoretical foundation for an inclusive vision of regional development. It has been found that over the period of its existence, the problem of regional development has led to the emergence of a large number of theories that reflect different approaches to its solution. In each of them, a key role is played by one of the growth factors, or increased attention is given to a specific objective within a specific regional policy. The schematic and supervisory description of the inclusive regional development theory genesis has been formed. On the basis of logical and conceptual analysis of the main ideas, which were justified by the supporters of different theories of location and regional growth, six periods of scientific trends development were identified, which contributed to the formation of an inclusive approach to socio-economic uplift. It is proved that the theory of inclusive growth has passed a short but rapid path of evolution, formed under the influence of general tendencies of a society development with certain circumstances and starting conditions. It is determined that modern development is uneven. The fast-growing economies of several countries are increasingly confronted with deepening socio-economic inequality and the problem of social exclusion. Such trends have led to the proliferation of inclusive growth and concentration studies in the economic literature and a focus on equal access to health services, human capital development, environmental sustainability, increased social protection and food security as factors of global security. The essence of inclusion is disclosed and approaches of scientists and international organizations on interpretation of inclusive development, definition of its main components are given. The above approaches to understanding inclusive development indicate that there is no commonly accepted definition and common understanding of this process today. However, this theory has been widely accepted by a wide range of specialists, and the importance of inclusive economic growth has been recognized by leading international organizations.

Key words: regional development theories, genesis of the inclusive regional development theory, region, inclusive development, inclusion, poverty reduction.

Постановка проблеми. Протягом періоду свого існування проблематика регіонального розвитку спричинила появу великої кількості теорій, що відображають різні підходи до її вирішення. У кожній із них ключову роль відводиться одному з чинників зростання або посилена увага приділяється конкретній цілі у рамках визначеної регіональної політики.

За сучасних умов реформи децентралізації акцент у підвищенні ефективності регіонального розвитку робиться саме на місцевому рівні, тому дослідження генезису теорій регіонального розвитку та зародження інклюзивної концепції соціально-економічного зростання внаслідок еволюції поглядів на визначені пріоритети розвитку просторових систем набувають особливої ваги в контексті перспектив їх адаптації до потреб місцевого управління розвитком регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Засади теорії інклюзивного розвитку заклали у своїх дослідженнях закордонні вчені: R. Anand, E. Ianchovichina, J. Gupta, Gable S. Lundstrom, C. Vegelin та ін. Серед вітчизняних науковців сучасну парадигму розвитку регіону розкривають А.В. Кожина, М.І. Мельник, В.К. Сапун, В.П. Селезньова, О.Д. Прогнімак та ін. Критично осмислюючи проблематику регіонального зростання, вони відзначали різні аспекти цього процесу, здійснюючи систематизацію існуючих підходів, та виділяли логічно-наслідковий зв'язок їх виникнення. Водночас генезис інклюзивної концепції зростання, яка була створена не так давно і набула особливого поширення останніми роками, розкритий фрагментарно, що зумовлює необхідність поглиблення досліджень теоретичного базису її формування для систематизації та комплексного подання опрацьованого матеріалу.

Постановка завдання. Метою статті є огляд наукових концепцій зростання та регіональної економіки для розкриття генезису теорії інклюзивного розвитку регіону, його сутності та складників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упродовж розвитку суспільства вчені намагалися знайти вирішення проблем, які виникали у той чи інший історичний період, обґрунтовуючи відповідні наукові концепції та гіпотези, формуючи систему уявлень про закономірності функціонування економічної, соціальної, культурної, екологічної та інших сфер діяльності людини.

Пошук ефективної моделі регіонального розвитку призвів до виникнення низки теорій, які своїм завданням ставлять забезпечення соціально-економічного зростання і добробуту населення. Однак кожна з них по-своєму інтерпретує цільові пріоритети та шляхи досягнення цих завдань, обґрунтовує відмінний набір інструментів і засобів їх досягнення.

Теорія розвитку регіону являє собою цілісну систему взаємопов'язаних принципів, ідей, висновків та уявлень про зв'язки між явищами і процесами, що пояснюють тенденції змін соціально-економічного зростання.

Теорія інклюзивного зростання пройшла короткий, однак стрімкий шлях еволюції, формуючись під впливом загальних тенденцій розвитку суспільства з певними обставинами і вихідними умовами (історичними, політичними, ресурсними тощо), а також проблем, що набували більшої ваги в той чи інший період.

Тривалий час у наукових дискусіях із питань територіального розвитку економічне зростання вважалося найважливішим чинником, однак із часом акценти почали зміщуватися в бік нематеріальних вимірів якості життя. Стало очевидним, що економічного зростання недостатньо для поліпшення добробуту населення [1, с. 103]. Тяжка екологічна ситуація внаслідок техногенної діяльності, низка соціально-політичних проблем довели, що оцінка економічних, соціальних чи інших процесів суто з позиції фінансової та матеріальної рентабельності є недосконалою.

Виклики сучасного регіонального розвитку змінили цільові орієнтири з економічних пріоритетів на задоволення потреб людини як основного чинника та ресурсу соціально-економічного зростання. Основними критеріями зростання сьогодні стали параметри фізичного й духовного здоров'я, освіти та можливості самореалізації людини. Усе це дало підґрунтя для формування концепції інклюзивного розвитку, яка розширює традиційні моделі економічного зростання, акцентуючи увагу на значимості людського капіталу, екологічного стану довкілля, соціального захисту.

Аналіз і систематизація моделей та концепцій, які заклали теоретичний фундамент інклюзивного бачення регіонального зростання, дали змогу сформулювати схематично-наглядний опис генезису теорії інклюзивного розвитку регіону, наведений на рис. 1.

Необхідно підкреслити, що всі теорії розвитку тісно пов'язані між собою. Інколи одну теорію

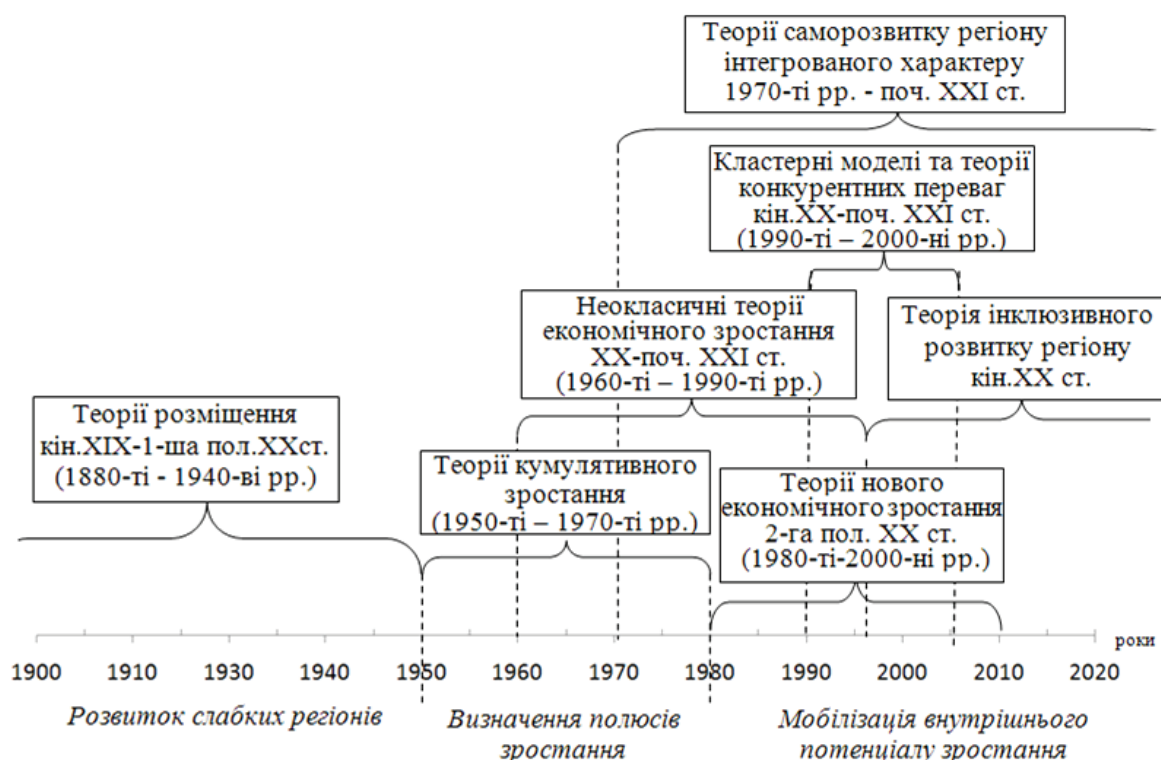

Рис. 1. Генезис теорії інклюзивного розвитку регіону

Джерело: узагальнено автором

дослідники відносять до різних груп, що пояснюється складними явищами процесів розвитку, до яких часто неможливо застосувати жорсткі рамки конкретної моделі або концепції.

Відрізняючись за фундаментальними підходами, теорії пропонують різні механізми впливу на стан територій з урахуванням розміщення економічних об'єктів, їх взаємодії із зовнішнім середовищем, взаємодії і партнерства на місцевому рівні, людського потенціалу та ін. Певною мірою кожна з них відображає сутність процесів будь-якого регіону на якомусь етапі його розвитку. При цьому вектор наукових досліджень у цій сфері зміщується з макrorівня на макrorівень.

На основі логічно-концептуального аналізу основних ідей розглянутих теорій можна виокремити сім періодів розвитку наукових течій, які здійснили внесок у становлення інклюзивного підходу до соціально-економічного зростання регіону:

1-й – теоретичне обґрунтування моделей територіальної організації виробництва; забезпечення розвитку за рахунок оптимального розміщення та зменшення витрат, зокрема транспортних;

2-й – регіональний розвиток ототожнюється з економічним зростанням, характерним є посилення ролі виробництва та продуктивності праці;

3-й – дослідження спрямовуються на формування полюсів зростання; каталізатором регіонального розвитку виділяється місто як центр виникнення чинників росту; розглядається вплив центру на периферійні території та закономірності поширення чинників розвитку;

4-й – посилення конкурентних відносин зумовило активізацію досліджень щодо визначної ролі міцних власних позицій у розвитку регіону; акцент зміщується на дослідження ендегенних чинників зростання;

5-й – на регіональний розвиток починають чинити вплив глобалізація, інформатизація та розвиток міжнародних відносин;

6-й – виникають теорії інтегрованого характеру, які своїм завданням ставлять комплексні цілі – досягнення соціального, економічного та екологічного розвитку, підвищення якості життя населення;

7-й – основними показниками територіального розвитку стають параметри фізичного й духовного здоров'я, освіти та можливості самореалізації людини при цьому відповідальність за розвиток регіонів покладається на місцеву владу.

Ідеї інклюзивного розвитку з'явилися у другій половині ХХ ст., зосереджуючись на різних рівнях, включаючи індивідуальність, державу та міжнародні відносини. Вперше термін інклюзії було застосовано в 1970-х роках у США, але тоді виділяли лише соціальну інклюзію, під якою розуміли збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі, коли кожна людина як індивідуальність сприймається суспільством і має можливість повноцінно брати участь у соціумі [2, с. 179].

Інклюзивний підхід забезпечує справедливі можливості і рівноправ'я для економічних учасників, дає змогу залучити більшу частину трудових ресурсів до ефективної діяльності, що супроводжується вигодами, принесеними кожному сектору економіки та різним верствам суспільства.

Розглядаючи поняття інклюзії, О.Д. Прогнімак трактує його як збільшення ступеню участі усіх громадян соціуму у процесі економічного зростання і справедливий розподіл його результатів [3]. Інклюзивний розвиток заснований на такому типі економічного зростання, який дає змогу відчути його результати кожному члену суспільства, охоплюючи всі сфери його життя.

Дж. Гупт та К. Вегелін стверджують, що інклюзивне зростання не лише створює нові економічні можливості, а й забезпечує рівний доступ до них для всіх верств суспільства, особливо бідних [4].

О. Янчовичина та Гейбл С. Лундстрем трактують інклюзивне зростання як підвищення темпів зростання та збільшення розміру економіки шляхом надання рівних умов для інвестицій та збільшення можливостей для продуктивної зайнятості [5].

О. Хоменко у своїх дослідженнях указує, що інклюзивне економічне зростання передбачає рівноправний та справедливий розподіл благ, створення умов для повного використання трудового потенціалу та соціальної залученості з метою подолання бідності, базуючись на принципах сталого розвитку [6].

Узагальнюючи наведені підходи, погоджуємося з ствердженням М.І. Мельник щодо наявності різнобічного трактування поняття «інклюзивний розвиток», яке розглядається як економічний розвиток на основі скорочення бідності та нерівності, а також як процес максимальної участі населення у визначенні орієнтирів та забезпеченні зростання; надання рівних можливостей реалізації власного людського потенціалу для всього населення незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання, віросповідання, етнічних коренів тощо [7]. Тобто інклюзивний розвиток буде здійснюватися на поєднанні рівних можливостей і рівності доступу до результатів праці.

Наведені підходи до розуміння інклюзивного розвитку свідчать про те, що сьогодні не існує загальноприйнятого визначення й єдиного уявлення про цей процес. Однак ця теорія була досить активно сприйнята широким колом фахівців, а значимість інклюзивного зростання економіки визнана провідними міжнародними організаціями (табл. 1).

Реалізація заходів у межах інклюзивного розвитку повинна сприяти скороченню міжрегіональної диференціації, досягнути чого можна, стимулюючи

Трагування інклюзивного розвитку міжнародними організаціями

Міжнародна організація	Трагування інклюзивного розвитку	Основні акценти
Світовий банк [8]	Інклюзивність – концепція, яка охоплює справедливість, рівність можливостей та захист на ринку праці	Наголошується на трьох елементах, необхідних для інклюзивності і стійкості розвитку: зростання інвестицій у людський розвиток, посилення систем безпеки; дотримання екологічно стійкого розвитку
ОЕСР [9]	Інклюзивне зростання – це економічне зростання, яке створює можливості для всіх прошарків населення і справедливо розподіляє у суспільстві переваги від збільшеного добробуту	Акцентується на розширенні можливостей і справедливому розподілі результатів економічного зростання
Європейська Комісія [10]	Визначає інклюзивне зростання як забезпечення високого рівня зайнятості, інвестування в освіту, боротьбу з бідністю і модернізацію ринків праці, системи соціального захисту і сприяння більшому об'єднанню суспільства	Інклюзивне зростання розглядається як: повне використання трудового потенціалу, зниження бідності та її наслідків, розвиток соціальної залученості, усунення регіональних диспропорцій
Міжнародний валютний фонд [11]	Інклюзивне зростання як підвищення темпів зростання за рахунок надання єдиного простору для інвестицій і продуктивної зайнятості населення	Вказується на роль інвестицій та зайнятості у досягненні зростання
Всесвітній економічний форум [12]	Інклюзивне зростання розглядає як економічне зростання що досягається зниженням нерівності в доходах та однаковими можливостями для всього населення	Акцентує увагу на бідних, особливо в тій частині робочої сили, яка залучена в діяльність із низькою продуктивністю і/або повністю виключена з процесу зростання

Джерело: складено автором за даними [8–10]

зацікавленість місцевого самоврядування та жителів громад у зростанні продуктивності праці, зниженні витрат, шляхом дотримання принципів «зеленої» економіки, запровадження інновацій тощо. З іншого боку, відмінності у наявному природо-ресурсному, трудовому потенціалі, стані та структурі господарства різних територій зумовлюють нерівні можливості їх потенційного зростання та доводять необхідність створення системи взаємодопомоги між регіонами задля згладжування початкових відмінностей у рівнях економічного та соціального розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Систематизація теорій розвитку регіону дає змогу зробити висновок про їх широкий спектр, різні ідейні підходи до впливу на досягнення позитивних змін параметрів територіально-просторової системи, зниження рівня регіональної диференціації та асиметричного розвитку.

Переосмислення сутності розвитку та набуття ним людиноцентристського спрямування на тлі критичного стану існуючих екологічних проблем зумовили формування нових теоретичних засад, ефективних концепцій та моделей регіонального зростання. Ураховуючи сучасні тенденції та цільові орієнтири соціально-економічного піднесення світової спільноти, вирішенням окресленої проблеми постає теорія інклюзивного розвитку регіону, що є квінтесенцією еволюції теоретичних засад регіонального зростання. Отже, сьогодні в Україні, як і у світі, зростає інтерес до інклюзивного розвитку, що зумовлює необхідність подальших досліджень теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо його забезпечення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кожина А.В. Теорія інклюзивного місцевого розвитку та її взаємозв'язок з теоріями територіального розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 22. С. 102–109.
2. Сапун В.К., Селезньова В.Р. Концепція інклюзивного зростання в економіці. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2018. № 10. С. 177–181.
3. Прогнімак О.Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди та перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1(51). С. 187–197.
4. Gupta J., Vegelin C. Sustainable development goals and inclusive development. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*. 2016. Vol. 16(3). P. 33–448. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10784-016-9323-z> (дата звернення: 25.10.2019).
5. Ianchovichina E. and Lundstrom Gable S. What is Inclusive Growth? in *Commodity Prices and Inclusive Growth in Low-Income Countries* / ed. by R. Arezki, C. Pattillo, M. Quintyn, and M. Zhu. *International Monetary Fund*. 2012. URL: <http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/WhatIsIG.pdf?resourceurlname=WhatIsIG.pdf> (дата звернення: 18.09.2019).
6. Khomenko O. Theoretical and practical aspects of chinese economy's inclusive development. *Kitaĕznavĕi doslidĕnnĕ*. 2018. № 1. P. 69–76.
7. Інклюзивний вимір розвитку міст – центрів ділової активності України: тенденції та перспективи : наукова доповідь / М.І. Мельник та ін. ; наук. ред. М.І. Мельник. Львів, 2019. 55 с.
8. Ending Poverty and Sharing Prosperity. *Global Monitoring Report 2014/15*. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 2015. 240 p. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/637391444058280425/GMR-2014-Full-Report.pdf> (дата звернення: 01.12.2019).

9. OECD. Inclusive Growth. Global forum on Development. 2019. URL: <https://www.oecd.org/inclusive-growth/#introduction> (дата звернення: 01.12.2019).

10. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Commission., 2019. URL: <https://ec.europa.eu/social/home.jsp?langId=en> (дата звернення: 01.12.2019).

11. Anand R. et al. Inclusive Growth: Measurement and Determinants. IMF Working Paper, 2013. P. 3. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13135.pdf>. (дата звернення: 01.12.2019).

12. World Economic Forum. What is Inclusive Growth? 2019. URL: <https://www.weforum.org/agenda/archive/inclusive-growth/> (дата звернення: 01.12.2019).

REFERENCES:

1. Kozhyna A.V. (2018) Teoriia inkliuzyvnogo mistsevoho rozvytku ta yii vzaiemozv'iazok z teoriiami terytorialnoho rozvytku [Inclusive local development theory and its relationship with territorial development theories]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. Kyiv. pp. 102–109. (in Ukrainian)

2. Sapun V.K., Seleznova V.R. (2018) Kontseptsii inkliuzyvnogo zrostannia v ekonomitsi [The concept of inclusive growth in the economy.] *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*. no. 10, pp. 177–181.

3. Prohnyk O.D. (2018). Inkliuzyvnyi rozvytok Ukrainy: pereshkody vs perspektyvy [Inclusive development of Ukraine: obstacles vs perspectives]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, vol. 1(51), pp. 187–197.

4. Gupta J., Vegelin C. (2016). Sustainable development goals and inclusive development International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics, Vol. 16(3). P 33-448. Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10784-016-9323-z> (accessed 25 November 2019).

5. Ianchovichina E., and Lundstrom Gable S. (2012). "What is Inclusive Growth?" in *Commodity Prices and Inclusive Growth in Low-Income Coun-*

tries, ed. by R. Arezki, C. Pattillo, M. Quintyn, and M. Zhu, International Monetary Fund. Available at: <http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/WhatIsIG.pdf?resourceurlname=WhatIsIG.pdf> (accessed 18 October 2019).

6. Khomenko O. (2018) Theoretical and practical aspects of chinese economy's inclusive development. *Kitaēznavčī doslidžennâ*, no. (1), pp. 69–76. (in Ukrainian)

7. Melnyk M.I. Shchehliuk S.D., Leshchukh I.V., Yaremchuk R.Ye. (2019) Inkliuzyvnyi vymir rozvytku mist – tsestriv dilovoi aktyvnosti Ukrainy: tendentsii ta perspektyvy : naukova dopovid [Inclusive dimension of development of cities - centers of business activity of Ukraine: trends and prospects: scientific report]. NAN Ukrainy. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy»; nauk. red. M.I. Melnyk. Lviv. (in Ukrainian)

8. The World Bank (2015) Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report 2014/15. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 2015. 240 p. Available at: <http://pubdocs.worldbank.org/en/637391444058280425/GMR-2014-Full-Report.pdf> (accessed 01 December 2019).

9. OECD (2019) Inclusive Growth. Global forum on Development. Available at: <https://www.oecd.org/inclusive-growth/#introduction> (accessed 01 December 2019).

10. European Commission (2019) Employment, Social Affairs & Inclusion. Available at: <https://ec.europa.eu/social/home.jsp?langId=en> (accessed 01 December 2019).

11. Anand R. et al. (2013) Inclusive Growth: Measurement and Determinants. IMF Working Paper. P. 3. Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13135.pdf> (in English) (accessed 01 December 2019).

12. World Economic Forum (2019). What is Inclusive Growth? Available at: <https://www.weforum.org/agenda/archive/inclusive-growth/> (in English) (accessed 01 December 2019).